

PLANOVI UPRAVLJANJA ZA HRVATSKE NACIONALNE PARKOVE I PARKOVE PRIRODE

THE MANAGEMENT PLANS FOR NATIONAL PARKS AND NATURE PARKS OF REPUBLIC OF CROATIA

Ivan MARTINIĆ*

SAŽETAK: Plan upravljanja novi je doseg u zaštiti prirodnih vrijednosti koji se u međunarodnoj praksi upravljanja zaštićenim područjima potvrdio kao uspješni razvojno-organizacijski i ekonomski dokument koji donosi uprava zaštićenog područja, a koji sadrži smjernice za zaštitu, djelovanje i razvoj te smjernice za korištenje zaštićenog područja. U članku se domaćoj javnosti po prvi puta objašnjavaju pojam, svrha i sadržaj plana upravljanja. Sadržaj se odnosi na politiku i ciljeve upravljanja, smjernice za obavljanje djelatnosti i povezivanje sektorskih planova u zaštićenom području te provedbu plana. Naglasci su na nadzoru izvedbe, načinu financiranja i institucionalnoj strukturi upravljanja zaštićenim područjem. Upravljanje proizlazi iz postavljenih ciljeva, a upravljačke mjere moraju biti konkretno određene za predmetno zaštićeno područje. Mjere određene za pojedine djelatnosti trebaju se odnositi posebno na očuvanje prirode i krajobraza, edukaciju i informiranje te posjećivanje (rekreaciju i turizam). Prostorno određene mjere trebaju se odnositi naročito na: očuvanje prirode i okoliša, poljoprivredu, šumarstvo, gospodarenje vodama, lov i ribolov, rekreaciju, naseljavanje, promet, zbrinjavanje otpada, infrastrukturu, edukaciju i informiranje i dr.

ključne riječi: zaštita prirode, zaštićena područja, nacionalni parkovi, parkovi prirode, planovi upravljanja

I. UVOD – Introduction

1.1. O upravljanju zaštićenim područjima prirode

On management of protected areas of nature

U vrlo rijetkim raspravama o zaštićenim područjima prirode u Hrvatskoj, kao najozbiljniji prigovori sadašnjem konceptu upravljanja takvim najvrjednijim područjima – **nacionalnim parkovima i parkovima prirode** (NP/PP), navode se dva jednako važna pitanja.

Prvi se prigovor odnosi na uočljivi nedostatak zakonski obvezujućeg dokumenta u kojemu bi za svako takvo područje bili jasno sadržani dugoročni ciljevi i mjere za njihovo trajno ostvarivanje. Više je nego očigledno da su postojeća zakonska rješenja¹ kojima se, kao instrument upravljanja zaštićenim područjima, utvrđuje obveza donošenja posebnog prostornog plana za svaki NP/PP, te obvezni godišnji programi javnih ustanova

* Autor je docent Šumarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; od 2000. godine je na dužnosti pomoćnika ministra za zaštitu okoliša i prostorno uređenje RH – ravnatelj Uprave za zaštitu prirode.

¹ Zakon o zaštiti prirode (NN 30/94, 72/94) u svom članku 28 navodi: "Zaštita, uređenje, unapređenje i korištenje nacionalnog parka i parka prirode utvrđuje se prostornim planom. Prostorni plan iz stavka 1. ovog članka donosi Sabor". Obveznost donošenja prostornog plana nacionalnog parka i parka prirode propisana je člankom 21. Zakona o prostornom uređenju (NN 30/94). Rečeni članak glasi: Prostorni plan posebnih obilježja utvrđuje, s obzirom na zajednička prirodna, kulturna i druga obilježja, temeljnu organizaciju prostora, mjere korištenja, uređenja i zaštite tog područja s aktivnostima koje imaju prednost, mjere za unapređenje i zaštitu okoliša, te po potrebi određuje obvezu izrade detaljnih planova uređenja prostora za uža područja unutar prostornog plana. Prostorni plan iz stavka 1. ovog zakona donosi se obvezno za područje nacionalnog parka i parka prirode, te za područja za koje je ta obveza određena Programom prostornog uređenja Države ili prostornim planom županije.

NP/PP², nedovoljan i preslab okvir za ispunjenje svih izazova i ciljeva koje nameću **integralni pristup i nova uloga** zaštićenih područja. Kako se ovaj pristup zasniva na postavkama učinkovite zaštite i održivog gospodarstva, drugi je ozbiljan prigovor da dosadašnji 'zaštitarski'³ pristup *ne-miješanja, ne-utjecaja* i *zabrana* ljudskoga djelovanja u zaštićenim područjima, čini nepremostivu zapreku za nadopunu postojećeg modela upravljanja kvalitetnom strategijom ekološki prihvatljive uporabe i korištenja zaštićenih područja.

Oba ova prigovora povezuje naglašena potreba da upravljanje zaštićenim područjima nužno bude transparentan proces i rezultat planiranja, sudjelovanja i dogovora među tijelima državne uprave, uprava zaštićenim područja i lokalnih zajednica.

Kao odgovor na nove potrebe, Ministarstvo za zaštitu okoliša i prostorno uređenje kao državno tijelo nadležno za zaštitu prirode, u koncept zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj uvodi novinu – **plan upravljanja** (engl. *management plan*) kao zakonski⁴ obveznu plansku osnovu za upravljanje pojedinim zaštićenim područjem proglašenih temeljem Zakona o zaštiti prirode.

U posljednja se dva desetljeća u međunarodnoj praksi zaštite prirode upravo plan upravljanja razvio kao temeljni dokument i jedno od učinkovitijih sredstava u procesu čuvanja zaštićenih područja. Osim što se kao upravljački instrument plan upravljanja pokazao prilagodljivijim od pravnog akta o zaštiti (zakona o proglašenju), sam proces nastajanja koji uključuje sve zainteresirane strane, ima jednaku važnost te jamči legitimnost i stvarnu izvedivost plana.

National Parks & Nature Parks of the Republic of Croatia
Nacionalni parkovi i parkovi prirode Republike Hrvatske

Ministry of Environmental Protection and Physical Planning
Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog planiranja

Slika 1. CD 'Nacionalni parkovi i parkovi prirode Republike Hrvatske' (autori I. Martinić – S. Dekanić) s osnovnim podacima i opisima

Photo 1: CD 'National Parks and Nature Parks of the Republic of Croatia' (authors I. Martinić – S. Dekanić) contains relevant data, photographs and descriptions

Uvažavajući da su planovi upravljanja, bez iznimke, širom svijeta postali nezaobilazni pojam, ali i novi doseg u zaštiti prirodnih vrijednosti, prijedlog novog Zakona o zaštiti prirode utvrđuje obvezu izrade i donošenja planova upravljanja za sva zaštićena područja u kategoriji nacionalnog parka, parka prirode i regionalnoga parka.

Istodobno se po pitanju planova upravljanja za zaštićena područja događaju u Hrvatskoj mnoge aktivnosti pionirskog karaktera; u tijeku je izrada plana upravljanja za područje "Parka prirode Kopački rit"⁵; u okviru projekta "Očuvanje krških ekosustava" (KEC) započinju pripremne aktivnosti za planove upravljanja u NP Plitvička jezera, NP Paklenica, NP Risnjak, NP Sjeverni Velebit i Parku prirode Velebit.

Radi upoznavanja stručne, ali i najšire javnosti, u nastavku se članka pojašnjavaju najvažnija pitanja oko planova upravljanja za zaštićena područja.

1.2. Što je plan upravljanja (management plan)? *What is management plan?*

Plan upravljanja za zaštićeno područje

- je razvojno-organizacijski i ekonomski dokument koji donosi uprava zaštićenog područja, a koji sadrži smjernice za zaštitu, djelovanje i razvoj te smjernice za korištenje zaštićenog područja;
- u njemu su određeni strategija, upraviteljski ciljevi i mjere za provedbu; oni čine osnovu za upravljanje, detaljno planiranje i izvođenje plana; planom

Slika 2. Plan upravljanja jednako uključuje prirodne i kulturne vrijednosti zaštićenih područja; detalj graditeljske baštine iz naselja Čigoč – snimljeno u Parku prirode Lonjsko polje (I. Martinić, 2002)

Photo 2: Management plan equally refers to natural and cultural values of protected areas; detail of architectural heritage Čigoč village – photographed in Nature Park Lonjsko Polje

² Uprava svakog od 8 nacionalnih parkova i 10 parkova prirode donosi, uz suglasnost Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja RH, godišnji Program zaštite, očuvanja i korištenja područja.

³ Zbog mnogih okolnosti ovaj pristup nikada nije u dovoljnoj u mjeri nametnut na području Hrvatske.

⁴ Isto je sadržano u prijedlogu novog Zakona o zaštiti prirode koji je u postupku donošenja.

⁵ U okviru projekta 'Obnova istočne Baranje i Srijema', i njegove D. sastavnice Upravljanje zaštićenim područjem Kopačkog rita izrađuje se Plan upravljanja za područje Parka prirode Kopački rit u čijoj izradi sudjeluju i šumarski stručnjaci.

se utvrđuju operativni i izvedbeni zadaci, posebni su dio plana troškovi i način financiranja njegove provedbe,

- je rezultat planiranja, sudjelovanja i dogovora među tijelima državne uprave (pri čemu je odlučujuća uloga državnoga tijela nadležnog za zaštitu prirode), uprave parka te lokalnih zajednica
- temelji se na uravnoteženom razvoju djelatnosti u zaštićenom području koji bi trebao biti trajan i održiv, a pri čemu strategije, programi i planovi gospodarskih sektora, u što je moguće većoj mjeri poštuju, ciljeve utvrđene planom
- plan upravljanja je dinamičan dokument podložan redizajnu kroz dopune i izmjene uslijed novih spoznaja i novih informacija, promijenjenih uvjeta, novih trendova ili razvoja novih usluga i dr..)

1.3. Sadržaj plana upravljanja *Contents of management plan*

Sadržaj plana upravljanja ovisi o kategoriji i vrsti zaštićenog područja (nacionalni park, park prirode, regionalni park, ...), o njegovoj kompleksnosti te o specifičnom cilju koji se želi postići upravljanjem. Stoga detalje sadržaja ne treba propisivati unaprijed već određivanje detalja sadržaja treba predstavljati jednu od ključnih faza u procesu pripreme plana, pri čemu se sve interesne strane (uprava zaštićenog područja, nadležni organ za odobravanje plana, lokalne zajednice,

uključeni sektori i upravna tijela i dr.) – trebaju dogovarati o njegovom sadržaju.

Plan upravljanja zaštićenog područja okvirno treba sadržavati sljedeća poglavlja:

- **ciljevi i politika upravljanja zaštićenim područjem**
  - svrha, funkcije i ciljevi zaštićenog područja
  - politika upravljanja zaštićenim područjem
- **smjernice u zaštićenom području**
  - ocjena stanja zaštićenog područja
  - koncept zaštićenog područja
  - zaštita i upravljanje prirodnim i kulturnim vrijednostima/resursima
  - razvoj (dopuštenih) djelatnosti na zaštićenom području
  - posjećivanje zaštićenog područja
  - ponuda u zaštićenom području
  - smjernice za izgled objekata u zaštićenom području
  - povezivanje zaštićenog područja sa susjednim područjima
  - utjecaj na okoliš i socio-ekonomski kompleks
- **izvedba plana**
  - smjernice za povezivanje sektorskih planova
  - nadzor nad izvedbom plana
  - način financiranja; troškovi i izvori financiranja
  - institucionalna struktura (uprava) u zaštićenom području

Slika 3. Organizirani sustav posjećivanja važan je element upravljanja, ali i ukupne ekonomije svakog zaštićenog područja. U sustavu posjećivanja NP Zion (Utah, SAD) interni prijevoz obavlja se panoramskim autobusima pogonjenima okolišu manje škodljivom plinu (I. Martinić, 2001)

Photo 3: Visitor system is an important element of management, and of the total economy of each protected area. The visitor transport within the NP Zion is based on scenic bus by gas that is less harmful for environment.

II. CILJEVI I POLITIKA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM Goals and policies of protected area management

2.1. Svrha, funkcije i ciljevi zaštićenog područja *Purpose, function and goals of protected area*

Zaštićena se područja izdvajaju radi zaštite značajnih cjelina koje predstavljaju prirodne (i kulturne) vrijednosti ili posebnosti globalnog ili nacionalnog značenja. Osnovne funkcije zaštićenih odnose se na:

1. doprinos očuvanju ekoloških procesa, biološke raznovrsnosti i krajobrazne raznolikosti,

2. čuvanje ekosustava i specifičnih staništa raznih biljnih i životinjskih vrsta,
3. omogućavanje znanstvenih istraživanja i poduke (ekološka edukacija),
4. omogućavanje prihvatljive uporabe u svrhu rekreacije i turizma,
5. pomoć očuvanju kulturne baštine lokalnog stanovništva,
6. doprinos unapređenju ekonomija lokalnih zajednica

Ciljevi se zaštićenog područja ispunjavaju ciljanim upravljanjem kojim se kroz složenu koordinaciju djelatnosti nastoji postići trajno usklađeni razvoj u zaštićenom području. Kad dođe do konflikta između zaštite i uporabe/korištenja, prednost se daje zaštiti.

2.2. Politika upravljanja zaštićenim područjem *Policy of protected area management*

Strateški se ciljevi u upravljanju zaštićenim područjima mogu ostvariti samo aktivnim pristupima države, lokalnih zajednica i drugih interesnih grupa.

Slika 4. Već u planiranju zaštićenog područja treba voditi računa o usklađivanju dopuštenih djelatnosti i zaštite prirode. Posebno je važno pažljivo odrediti zone namijenjene posjećivanju i rekreaciji iznimnih prirodnih vrijednosti. Sve se nužno podređuje njihovoj zaštiti. Česte mjera zaštite u najosjetljivim zonama su ograničenje vremena razgledavanja/obilaska i veličina posjetiteljske skupine.

Photo 4: Harmonising of economic activities with nature protection should be taken into account already in the planning phase. Designating of visitor and recreational zones is particularly important. In order to conserve outstanding natural values, all activities are adjusted to their protection. Restricted time of visits/tours and number of visitors per group are frequent protection measures used in the most sensitive zones.

U zaštiti prirode, a posebno u upravljanju zaštićenim područjima uloga je države nezamjenjiva. Država mora ustanoviti zakonske i ekonomske okvire unutar kojih je moguće aktivno štiti prirodne vrijednosti. Također je odgovorna za primjenu znanstvenih spoznaja na osnovi kojih treba regulirati – i u opravdanim slučajevima nametati zabrane – za djelatnosti i aktivnosti koje različito utječu na prirodu i okoliš. Država je obvezna podržati obrazovanje u području zaštite prirode i okoliša te ustanoviti sustav pozitivne stimulacije uključujući novčane poticaje odgovarajućim subjektima kako bi oni poštovali pravila i provodili mjere očuvanja i zaštite prirode.

Na područjima nacionalnih parkova i parkova prirode administrativnu je vlast potrebno držati u rukama odgovarajućih državnih stručnih službi – **uprava nacionalnih parkova**, odnosno **uprava parkova prirode**. Nakon najnovijeg brojčanog i stručno-organizacijskog jačanja uprava hrvatskih NP/PP, slijedi ciljano unapređivanje njihovih stručnih službi i dosizanje međunarodnih standarda rada, posebno u području nadzora (predstoji ustrojavanje rendžerske službe), interpretacije i ekološke edukacije (u tijeku je peti seminar iz programa suradnje s američkom agencijom za nacionalne parkove NPS), praćenja stanja ekosustava (poseban program u okviru KEC projekta odnosi se na unapređenje parkovnih službi u ustanovama NP/PP koje su uključene u projekt).

Jednako je važno poboljšati brigu privatnoga sektora za zaštićena područja. Gdje je god to moguće, privatne interese treba uskladiti s ciljevima i postupcima uprave. Pri tom treba posebice paziti na **prava vlasnika** zemljišta. Vlasnike treba poticati da u ostvarivanju svojih prava poštuju zahtjeve i uvažavaju ograničenja u provedbi mjera iz planova upravljanja. U tom pogledu planom upravljanja moraju se utvrditi načela dogovaranja između subjekata koji koriste prirodna dobra s jedne strane i tijela zaduženih za zaštitu prirode, s druge strane.

III. SMJERNICE U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU Guidelines in protected areas

3.1. Koncept zaštićenog područja *Protected area concept*

Koncept zaštićenog područja izraz je državne politike u zaštiti prirode, ali i međunarodno standardiziran stručni i organizacijski model zaštite i očuvanja *prirodnih* i *kulturnih* vrijednosti i posebnosti za izdvojena područja. Zaštićeno područje, na temelju vrednovanja njegove biološke i krajobrazne raznolikosti ali i drugih obilježja dijeli se na pojedina manja područja – **zone**. Za njih vrijede odvojeni režimi zaštite s obzirom na značaj i vrijednost prirodnih i kulturnih dobara. Režimi koji vrijede u zonama odnose se na djelatnosti, posjeći-

vanje i aktivnosti. Pri tom se treba ravnati se **po sustavu prioriteta i prednosti**.

Djelatnosti se u zaštićenom području prilagođavaju značaju prirodnih i kulturnih resursa. Nužno je da budu trajno provodive. Infrastruktura i gradnja ravnaju se po prostornom planu koji je usklađen s planom upravljanja. Ponuda za rekreaciju posjetitelja koncentrira se – gdje god je to moguće – na već postojećim lokacijama.

3.2. Očuvanje i upravljanje prirodnim i kulturnim dobrima *Conservation and management of natural and cultural resources*

Slika 5. Prostorni plan zaštićenog područja u najjužoj je vezi s planom upravljanja. Dok prostorni plan određuje namjene prostora, planom upravljanja određuje se režim zaštite te način izvođenja dopuštenih djelatnosti.

a) detalj s poučne staze za osobe s invaliditetom u parku prirode Medvednica (I. Martinić, 2002).

b) škola penjanja u Nacionalnom parku Paklenica (I. Martinić, 2002).

Photo 5: Protected area physical plan is tightly linked with its management plans define conservation regimes and the way of performing of allowed activities.

Među prirodne vrijednosti ili dobra ubrajamo sve posebnosti određenog područja: geološke, geomorfološke, klimatske, vodene, vegetacijske, životinjske i druge. Na temelju toga uključujemo različite prirodne osobitosti kao što su npr. kraški fenomeni (jame, špilje, vrtače, klifove, ponornice i dr.) jezera, cjelovita područja šuma i razvoja vegetacije, prašume, endemske vrste, rijetka staništa i dr. Među kulturna dobra spadaju kulturni spomenici i povijesne posebnosti te arheolo-

ške, antropološke, etnološke vrijednosti; npr. nekadašnji putovi, mlinovi, mostovi i dr.

Upravljanje prirodnim i kulturnim resursima slijedi nakon provedenog vrednovanja pojedinih funkcija u

Slika 6. Ni najvrednija i zaštićena područja nisu pošteđena raznih načina i oblika degradacije. Primjer bezprizorne bespravne gradnja snimljen u Parku prirode Vransko jezero (foto-arhiv PP Vransko jezero, 2002).

Photo 6: Even the most valuable and protected areas are not safe from diverse types of degradation. This is an example of illegal building recorded in the Nature Park Vransko jezero (photo-arhiv Nature Park Vransko jezero, 2002).

Slika 7. Osobita se pozornost posvećuje ulozi zaštićenih područja u edukaciji posjetitelja. Sadržaji i način interpretacije primjereni su i prilagođeni različitim interesnim skupinama (npr. hendikepirane osobe, školska djeca, ljudi starije životne dobi i dr.). Izvođenje 'nastave u prirodi' za djecu predškolske dobi u NP Shenandoah, Virginia, SAD (I. Martinić, 2001).

Photo 7: In education of visitors, special attention is paid to the role of protected areas. Appropriate themes and types of interpretation are adjusted to different interest groups (such as handicapped people, school children, older generations, etc.). 'Teaching in nature' for pre-school in the NP Shenandoah, Virginia, USA.

određenom prostoru, zoniranja i predlaganja režima korištenja i mjera zaštite.

3.3. Razvoj djelatnosti na zaštićenom području *Development of economic activities on protected areas*

U sagledavanju mogućih djelatnosti i njihova razvoja u zaštićenom području, prvo se analiziraju dosadašnja namjena zemljišta te koliko takva uporaba dugoročno predstavlja (ne)prihvatljivo opterećenje za prirodu i okoliš u području. S obzirom na ocjenu stanja i stupanj promjena zbog čovjekovog upliva određuju se djelatnosti i njihov opseg – koje će biti **prihvatljive i trajne** za zaštićeno područje. Također se određuje i režim gospodarenja u tim djelatnostima. Uvjet je da su sve djelatnosti (najčešće su poljoprivreda, šumarstvo, lovstvo, korištenje vodenih resursa, turizam ...) **dugoročno usklađene**.

Obavljanje djelatnosti u zaštićenom području određeno je zaštićivanju i očuvanju prirodnih vrijednosti i krajobraznih kvaliteta, no moraju, tamo gdje je to kategorijom zaštićenog područja dopustivo, osiguravati normalan ekonomski život domaćem stanovništvu. Ovo zahtijeva vrlo intenzivan rad uprava zaštićenih područja u tom pogledu.

3.4. Posjećivanje zaštićenog područja *Visiting of protected areas*

Glavni je cilj posjeta zaštićenom području edukacija posjetitelja za minimalizaciju utjecaja na prirodu i okoliš u i izvan zaštićenog područja. Posjetiteljima zaštićenog područja mora se dati mogućnost doživljavanja na temelju kojega će razumjeti i znati vrednovati prirodne i kulturne posebnosti područja. Ti se ciljevi postižu tzv. **organiziranim sustavom posjećivanja** koji predstavljaju, za prihvatljivu brojnost grupe (tzv. prihvatljivi kapacitet prostora) sustavan slijed posjećivanja koji obuhvaća mjesta/lokacije (info-centri, izložbe, vidikovci, špilje, slapovi, izvori i dr.) staze (poučne i dr.), smjerove kretanja i sredstva prijevoza, trajanje posjete, sigurnosne mjere, i dr.

Posjećivanje zaštićenog područja mora biti u skladu s režimom zaštite i razvojem djelatnosti. Oblici posjećivanja i doživljavanja zaštićenog područja mogu se razlikovati; neki od mogućih su izletništvo, kamping, planinarenje, rekreacijski ribolov, ronjenje, skijaško trčanje, kupanje, vožnja čamcem itd.

3.5. Ponuda u zaštićenom području *Supply in protected areas*

Za posjetitelje zaštićenog područja mora biti uređen informacijski sustav koji će im putem odgovarajućim oznaka, ploča i obavijesti (brošure i sl.) omogućiti prostornu orijentaciju, uputiti na sigurnosna i ostala parkovna pravila te predstaviti ponudu parka. Poželjno bi bilo da svako zaštićeno područje ima poseban objekt u funkciji **posjetiteljsko-informacijskoga centra**, u

kojemu bi posjetiteljima na jednom mjestu, kroz raznovrsne oblike (izložbe, projekcije filmova, predavanja i sl.) bilo predstavljeno cijelo područje sa svim svojim posebnostima te načinima (mogućnosti i uvjeti) njihova doživljavanja. Jednako tako mora biti predstavljena turističko-rekreacijska ponuda područja i njegovog bližeg okruženja s naglaskom na rekreacijske mogućnosti, prenoćišta, prirodne, kulturne i druge posebnosti.

3.6. Smjernice za izgled objekata u zaštićenom području *Guidelines for outlook of protected area facilities*

U osnovne smjernice ubraja se tradicionalna arhitektura u zaštićenom području s energetske i funkcionalnim poboljšanjima.

3.7. Povezivanje zaštićenog područja sa susjednim područjima *Linking of protected areas with the neighbouring areas*

Zaštićena područja sve bi manje trebala biti oaza posebnosti uz istodoban razvoj svijesti o širenju zaštite prirode, očuvanju i trajnoj uporabi prostora na okolna nezaštićena područja. Najbolji mehanizam za postizanje takvog psihološkog učinka čine uspješno izvedeni projekti u zaštićenom području – u prvom planu u onim djelatnostima koje potiču trajni razvoj (npr. razni oblici ekološke poljoprivrede, ekološki turizam i dr.).

U odnosu prema lokalnim zajednicama nužno je, u što većoj mjeri, postići da prostorni planovi općina poštuju ciljeve očuvanja zaštićenog područja te da se obostrano korisne akcije npr. uređenje infrastrukture za posjetitelje planiraju i ostvaruju zajednički.

3.8. Utjecaj na okoliš i socio-ekonomski kompleks *Environmental impact and social-economic complex*

Ovim se dijelom plana upravljanja predviđaju nepovoljni utjecaji na prirodu i okoliš pojedinih djelatnosti te se, radi očuvanja ekoloških vrijednosti područja, predlažu mjere ublažavanja njihovih neizbježnih nepovoljnih utjecaja.

U sagledavanju socio-ekonomskog kompleksa cilj je, prije svega, dugoročno usmjeravanje razvoja u zaštićenom području s obzirom na domaće stanovništvo i očekivano posjećivanje. To se postiže analizom postojeće infrastrukture, ponude i uporabe resursa u zaštićenom području ali i socio-ekonomskih pokazatelja lokalnih zajednica pri čemu su najvažniji **dobna i spolna struktura, izobrazba** i dr. Osobito je važno da interesi i investicije lokalnog stanovništva budu u skladu s ciljevima očuvanja područja ili da barem nisu u suprotnosti s njima. Vrlo dobri primjeri postignuća, na temelju obostrano usklađenih interesa, već postoje, npr. u području "Parka prirode Lonjsko polje".

IV. IZVEDBA PLANA UPRAVLJANJA Management plan implementation

4.1. Smjernice za povezivanje sektorskih planova

Guidelines for sectoral plans linking

Ovo je, posebno kada je riječ o parkovima prirode, svakako najvažniji element plana upravljanja, budući određuje temeljne **smjernice za planiranje i izvedbu** pojedine djelatnosti u zaštićenom području te utvrđuje načine i mehanizme za **usaglašavanje i povezivanje** planova pojedinih sektora. Pritom je osnovno načelo da u svim sektorskim planovima koji se odnose na uporabu resursa u zaštićenom području (poljoprivredni, šumskogospodarski, vodnogospodarski, lovnogospodarski, rudarski sektor i dr.) moraju biti ugrađeni trajni mehanizmi zaštite. Onim sektorima koji u korištenju dobara predstavljaju veću smetnju ili opterećenje za vrijednosti područja, nameću se veća ograničenja, odnosno utvrđuje im se niža razina gospodarske uporabe. Takvo se kompromisno niveliranje različitih sektorskih interesa postiže pravodobnim informiranjem i obveznim uključivanjem svih relevantnih sudionika u pripremu plana upravljanja. Nezaobilazni su sudionici takvih rasprava sektorski planeri.

Po donošenju plana upravljanja za određeno zaštićeno područje – u prihvatljivo kratkom roku – s njim se trebaju uskladiti postojeće **sektorske planske osnove**.

4.2. Nadzor nad izvedbom plana *Supervision of management plan implementation*

Plan upravljanja za zaštićeno područje donosi se za razdoblje od 10 godina, uz obvezujuću reviziju nakon 5 godina.

Ostvarivanje izvedbe plana upravljanja jamči:

- kontrola godišnjih radnih planova: operativnih planova i izvedbenih zadataka koji se izvode iz plana upravljanja
- ažuriranje plana svakih pet godina radi dopunjavanja i usklađivanja s novim spoznajama, informacijama, uvjetima i trendovima.

Kontrolu provedbe plana upravljanja obavlja tijelo ustrojeno za donošenje plana upravljanja.

Nadzor nad izvedbom plana upravljanja obavlja tijelo državne uprave nadležno za zaštitu prirode (sada Ministarstvo za zaštitu okoliša i prostorno uređenje – Uprava za zaštitu prirode).

4.3. Način financiranja – *Financing*

Način financiranja izvedbe plana upravljanja ponajprije ovisi o nadležnosti za proglašavanje, a određuje se Zakonom o zaštiti prirode, aktom o zaštićivanju područja te odgovarajućim podzakonskim aktima. Aktom o proglašenju zaštićenog područja mogu se odrediti različiti modeli financiranja upravljanja u kojemu s različitim udjelima mogu sudjelovati Država, županije, skup općina i dr.).

Glede sadašnje razine ograničenog **državnog financiranja** uprave NP/PP nastoji se organizirati tako da su u što većoj mjeri sposobne ostvarivati vlastite prihode **prodajom parkovnih usluga** (interpretativno vođenje, organiziranje savjetovanja i radionica, organiziranje aktivne rekreacije, naplata kampiranja i parkiranja; naplata ribolovnih dozvola; izvođenje edukacijskih programa za posjetitelje, prodaja suvenira ili **sticanjem financijskih potpora** iz međunarodnih fondova i projekata.

V. FAZE IZRADE PLANA UPRAVLJANJA Phases of management plan elaboration

Načelno je moguće sagledati **šest osnovnih faza izrade** plana:

1. Određivanje postupaka i opis zadataka
2. Inventarizacija
3. Vrednovanje: problemi i ograničenja
4. Određivanje ciljeva upravljanja
5. Određivanje mjera upravljanja
6. Program upravljanja

Faza 1: Određivanje postupaka i opis zadataka.

U toj fazi određuje se postupak pripreme plana i uključivanje pojedinih sudionika u njegovo nastajanje. Određuje se tko će obaviti pojedinu fazu planiranja i one koji će pritom biti aktivno uključeni bilo kao izvor informacija ili kao suodlučujući u procesu. Pri tom treba uvažiti poznato i postignuto u konkretnom primjeru, a

posebno značaj zaštićenog područja, kategoriju, razinu zaštićivanja, nadležnost za zaštićivanje, već obavljenu stručni posao, odnos lokalnog stanovništva i interese gospodarskih sektora prema zaštićivanju.

Ta faza treba služiti kao smjernica i ne bi trebala postati popis postupaka i zadataka koji bi kasnije ometali i ograničavali proces pripreme i donošenja plana. Mora se dozvoliti mogućnost da će se – ako će to biti potrebno – postupak naknadno prilagođavati novim razmjerima.

Kad se odrede postupci, mora se brižno planirati uključivanje lokanih zajednica u izradu plana upravljanja. Korisni oblik takvog uključivanja je savjetodavno tijelo, npr. **Vijeće za donošenje plana**, koje nakon toga stalno sudjeluje u planiranju. Svakako se već u toj fazi mora brinuti o informiranju javnosti i lokalne samouprave.

Faza 2: Inventarizacija. U ovoj fazi treba skupiti one podatke koji su potrebni za vrednovanje prostora i određivanje mjera upravljanja. Upotrebljavaju se već skupljeni podaci, koje po potrebi treba ažurirati, ali također i oni nužno nedostajući. Naglasak je na terenskom poslu. Nikako se ne smije ograničiti samo na inventarizaciju prirodnih i kulturnih posebnosti, već treba skupiti i podatke o posjećivanju, postojećem načinu gospodarenja zemljištima, odnosu lokalnog stanovništva itd. Također popisom treba obuhvatiti i obraditi okolicu, i to posebno ako se tamo odvijaju djelatnosti koje se svojim utjecajima protežu i u zaštićeno područje.

Upravo je faza inventarizacije često **najopsežnija** – nerijetko na račun sljedećih faza. Zato se pri izboru tema koje se proučavaju mora biti vrlo pažljiv i skupljati samo one podatke koje će se nužno upotrebljavati u sljedećim fazama izrade.

Faza 3: Vrednovanje: problemi i ograničenja. Vrednovanje skupljenih podataka također treba biti ciljno usmjereno. U toj fazi definiraju se **ključni problemi i ključna ograničenja** za zaštićeno područje. Ta je faza naime ishodište za određivanje mjera upravljanja. Vrednovati treba i ograničenja koja postavlja pravni, ekonomski ili društveni okvir.

Ako se radi o području koje sa stručne institucije s područja zaštite prirode još nisu detaljnije obradile, u toj fazi treba odrediti kvalitete područja i za njega predložiti kategoriju očuvanja.

Faza 4: Određivanje ciljeva upravljanja. Ciljevi upravljanja proizlaze iz ciljeva zaštićivanja koji su već određeni aktom o proglašenju, te iz problema i ograničenja koji su prepoznati i utvrđeni u fazi 3. Ako za područje akt o proglašenju još nije prihvaćen, u toj fazi bit će potrebno prije svega odrediti ciljeve očuvanja i osim toga ciljeve upravljanja.

Ciljeve treba odrediti konkretno za obrađeno područje. Treba se kloniti određivanja izrazito općih ciljeva, npr. "očuvanje prirodnih vrijednosti područja". Ciljeve upravljanja nužno je rangirati. Pritom se posebno upozorava na nužnost da se ciljeve zacrtat **realno**.

Nerealni ciljevi u sljedećim fazama dovode do neproduktivnog trošenja energije.

Faza 5: Određivanje mjera upravljanja. Upravljanje treba proizlaziti iz postavljenih ciljeva tj. iz faze 4. Mjere moraju biti određene konkretno za područje koje se obrađuje.

Mjere je moguće odrediti na više načina. One mogu biti određene za pojedini **tip djelatnosti** (npr. rekreacija) ili **prostorno određene**.

Mjere određene za pojedine djelatnosti trebaju se u zaštićenom području odnositi na

- očuvanje prirode i krajobraza
- edukaciju i informiranje i
- posjećivanje (rekreaciju i turizam)

Prostorno određene mjere trebaju se odnositi na:

- očuvanje prirode i okoliša
- poljoprivredu
- šumarstvo
- gospodarenje vodama
- lov i ribolov
- rekreaciju
- naseljavanje
- promet
- zbrinjavanje otpada
- infrastrukturu
- edukaciju i informiranje

Faza 6: Program upravljanja. U fazi 5. određuje se koje će se mjere poduzimati, a u programu se određuju nositelji i izvoditelji mjera i terminski plan (*tko i kada?*). Riječ je o izrazito organizacijskoj fazi. U nju je uključen i financijski plan i program kontrole i izvješćivanja.

Kada plan upravljanja provodi isključivo **uprava zaštićenog područja** (npr. u nacionalnom parku) tada će ta faza biti program djelovanja uprave. Kada plan provode i drugi subjekti, on će obuhvaćati i državna tijela i institucije, organe lokalne samouprave, nevladine organizacije i druge subjekte.

VI. DISKUSIJA – Discussion

Opredjeljenjem za plan upravljanja kao ključnu zakonsku osnovu i temeljni dokument kojim se određuju i postižu ciljevi upravljanja u zaštićenim područjima, uprave zaštićenih područja u Hrvatskoj, jednako kao i državna tijela nadležna za zaštitu prirode zakoračili su u razdoblje mnogih novih i istodobno vrlo intenzivnih aktivnosti. Da bi se plan upravljanja i u Hrvatskoj potvrdio kao učinkovit, odgovor na sve brojnije izazove u vođenju naših zaštićenih područja, osim propisivanja preciznoga legislativnog okvira, idućih godinu-dvije trebat će strpljivo stjecat početna iskustva u pripremi i

provedbi prvih planova upravljanja. Zaštita prirode u planu upravljanja dobiva slojevit dugoročni planski dokument koji će složeni model čuvanja zaštićenih područja učiniti razumljivim najširoj javnosti. Po svom donošenju, plan upravljanja postaje osnovni dokument za usklađivanje interesa s drugim sektorima, posebno onim koji koriste prirodne resurse u zaštićenim područjima (šumarstvo, poljoprivreda, lovstvo, vodoprivreda), a od kojih mnogi imaju dugu tradiciju planiranja i obavljanja djelatnosti po planskim osnovama – prije svih šumarstvo.

LITERATURA – References

- Martinić, I., (2001): Rendžerske službe u nacionalnim parkovima Europe. MZOPU RH, (interna skripta), 1-60, Zagreb.
- Martinić, I., (2001): Američka iskustva za unapređenje upravljanja nacionalnim parkovima i parkovima prirode u Hrvatskoj. MZOPU RH, (izvješće sa studijskog boravka), 1-12, Zagreb.
- *** US DOI – NPS (1995): Grand Canyon – General Management Plan., 1–67, Denver Service Center.
- *** grupa autora i Ecoplan d.o.o. (1996): Sustav korištenja nacionalnih parkova i parkova prirode (s mjerama za provođenje dokumenata prostornog uređenja. Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja RH, 1-60, Zagreb
- *** (1999): Snežnik Regional park: Fundaments for Management Plan/Summary. Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, 1-44, Ljubljana.
- *** grupa autora (2000): Ekoturizam i održiv razvoj turizma u ekološko osjetljivim prostorima. Turizam (tematski broj), vol. 48, (4): 361-480, Zagreb

SUMMARY: Management plan is a new achievement in the protection of natural values, proved by international practices of protected area management as an efficient developmental, organisational, economic document, which contains guidelines for protected area conservation, development and use, and is brought by the administration of protected area. This work presents the definition, purpose, and contents of the management plan to the public in Croatia, for the first time. It contains management policy and goals, guidelines for park activities and links to other sectors plans, as well as implementation instructions. The emphasis is put on supervising of management plan implementation, financing manner and institutional structure of protected area management. Management is defined by the set goals, and management measures have to be strictly determined for each protected area. Measures determined for specific activities should focus on nature and landscape conservation, education, information and visiting services (recreation and tourism). Measures determined for specific park zones should refer in particular to: nature and environment conservation, agriculture, forestry, water management, hunting and fishing, recreation, settlements, transport, waste disposal, infrastructure, education and information services, etc.

Key words: nature protection, protected areas, national parks nature parks, management plans